

Մ Ա Ս Ե Ա Յ Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

Ե Ի

Ծ Ի Ա Ծ Ա Ն Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆ ԱԶԳԱՅԻՆ

Քանի մը տարիէ ի վեր բաւական գրուածքներ ելան մեր ազգին մէջ, բաւական խօսակցութիւններ եղան եւ կիինին միշտ բնկերութեան մէջ, տղայոց տրուելու կրթութեան եւ ուսման վրայ: Կէս մը ժամանակիս կարօտութիւնները, եւ կէս մը անտարակոյս այն գրուածքներն ու խօսքերը՝ պատճառ եղած են որ այժմ գրեթէ ամէն տեղ քիչցած են այն մարդիկն որ կրտին ատենով թէ «Կրթութիւն « ինչ պէտք է, ուսումն ինչ հարկաւոր բան « է: Ահա մենք կրթուած չենք, ուսում սովրած « չենք, միթէ մարդ չենք. ինչո՞վ պակաս ենք « դպրատանց մէջ կրթուած երիտասարդներէն, « ինչո՞վ պակաս ենք ուսում առած՝ լեզուներ « սովրած մարդիկներէն: Սաակ ու խելք, ա- « տենք են մարդուս հարկաւոր դրամագլուխ- « ները. թէ որ ստակ ունիս՝ շատին առջեք

« խելք ալ ունիս. թէ որ խելք ունիս, ստակը « դիւրաւ կվաստրկիս. ուսումը փոր չկշտա- « ցընէր: » Փնփռ Սատուծոյ՝ որ այս անտեղի եւ անհիմն խօսքերն բողոքները մեր մէջ քիչցեր են այժմ, եւ ընդ հակառակն՝ օրէ օր շատ- նալու վրայ են անոնք որ ուսում, գիտու- թիւն, լեզու, կրթութիւն պէտք է կրսեն ու կերթան: Այս բողոքներուն մէջ եւս խիստ շատր կան որ իրենք ուսում եւ կրթութիւն առնելու ժամանակ կամ առիթ չեն ունեցած. սակայն ուղիղ եւ բնական տրամաբանութեամբ կրսեն անդադար. « Ուսում չառած մարդը մարդ չէ, « անբան է. մեր տղայութեան ատենները դրպ- « րատուն չկար, ուսում չկար, ուստի մենք « ալ տգէտ ու անկիրթ մնացեր ենք. այժմ որ « ամէն տեղ դպրատուններ կբացուին՝ պէտք « է մեր զաւկները առանց ուսման չմնան

« որ իրենք ալ մեզի պէս չլինին. այլ մարդ-
 « կանց մէջ մտած ատենները՝ բերանները
 « երկու խօսք ունենան. աշխարհիս երեսը
 « ապրելու համար միայն չեն եկած, պատուա-
 «ւոր ու հանգիստ կերպով ապրելու եկեր են.
 « այս բանը ուսմամբ միայն կլինի: — *Թի-
 « խելք ունիմ, փողն ինչ անիմ. քի խելք չունիմ,
 « փողն ինչ անիմ* — կրտէ Հայաստանի առակը
 « իրաւամբ: Ուսում առած խելացի մարդը այժ-
 « մու ժամանակիս քաղցած չմնար՝ թէեւ փո-
 «ղի տէր մարդ չլինի. իսկ տգէտը թէ որ
 « փողի տէր եւս լինի, թէեւ այսօր կուշտ է՝
 « վաղը կրնայ քաղցած մնալ: »

Աստեք ամէնն ալ բարի եւ ուրախալի:
 Յայտնի նշան են այս խօսքերն որ ուսման
 ու կրթութեան յարգը ճանչցողները ազգիս
 մէջ շատցեր են. թող անհամբեր կամ տոգոհ
 ազգասէրները միտքարուին: Բայց որքան
 տարածայնութիւն, մանաւանդ թէ որքան
 տգիտութիւն կայ տակաւին մեր մէջ այն էա-
 կան խնդրոյն վրայ որ դեռ եւրոպայի գիտուն-
 ներն անգամ չեն կրցած բոլորովին լուծել.
 այսինքն թէ արդեօք ուսումն ու կրթութիւնը
 որ տեսակ մարդկանց ձեռքով պիտի տրուի
 տղայոց, ինչ կերպով, եւ ինչ տեսակ դպրոց-
 ներու մէջ:

Փորձ մը րենեք թէ կրնանք արդեօք այս
 խնդիրներուն գոնէ դժուարութիւնը պարզելով՝
 բան մը հասկըցրել մեր սիրելի ազգայնոց:
 Թողունք առ այժմ օտարազգի հեղինակաց
 խելացի խօսքերը. թողունք հին եւ նոր ազ-
 գաց այս նիւթիս վրայ ունեցած կարծիքները,
 փորձառութիւնները, օրինակները. միայն այս
 ժամանակիս ազգային բնուած դպրոցներուն
 հոգին եւ րեթացքը նայինք՝ որչափ որ կա-
 րելի է անաշառ դիտողութեամբ, եւ ըստ այնմ
 հասկընանք թէ մեր ազգին ցուցուցած փա-
 փաքանացը համեմատ են անոնք թէ չէ: Յետոյ
 բուն խնդրոյն մէջը կը մտնենք:

Ազգային լրագրաց մէկուն մէջ կարդացինք
 նաեւ մենք այն մաղթողական խօսքը, որով
 կոչուեքի մը ժամանակ՝ եռանդուն եւ տաղան-
 դաւոր երիտասարդին մէկը առաջարկեր էր
 բաժակ խմել « Վասն բարգաւաճանաց եւ հաս-
 տատութեան Հազարեան, Ռաֆայելեան, Մուրա-
 սեան, Հայկազեան, Խայկազեան եւ այլոց համայն
 ազգային վարժարանաց (*) »: Այլոց մէջ հարկաւ

առաջին տեղն ունին Թիֆլիզու *Ներսիսեան* Հո-
 գեւոր Գպրոցը, Զմիւռնիոյ *Մեսրոպեան* վարժա-
 րանը, յետոյ Ամստըրսանի *Աղայապեան* դպրա-
 տունը, նմանապէս Գումգափուի, Խազգիւղի,
 Սամաթիայի եւ Պօլսոյ ուրիշ կողմերուն զրպ-
 րատունները: Ազգասէր կոչնականին բարե-
 մաղթութեանը չենք դանդաղիր մենք եւս սի-
 րով *ամեն* պատասխանելու. բայց ազգային
 ուսման եւ կրթութեան վիճակն ու աստիճանը
 ճանչնալու համար պէտք է որ քննենք տես-
 նենք առաջ զատ զատ այն վարժարաններուն
 գէթ րեզիւմուր յատկութիւնները:

Եւ նախ Լազարեան ձեմարանին վրայ խօ-
 սելով, կրնանք ըսել թէ այն ուսումնարանը
 միւս ամէն դպրոցներէն աւելի մեծարոյ, պատ-
 կառելի եւ օգտակար եղած է մեր ազգին.
 ուստի եւ ամենայն կերպով արժանի է բարե-
 մաղթելու որ օր ըստ օրէ պայծառանայ եւ
 մշտնջենաւորէ: Այն վարժարանին երկու մե-
 ծամեծ կատարելութիւններն են՝ դրամական
 ապահովութիւն անկասկած, եւ իմաստուն
 կանոնադրութիւն անփոփոխ. այս երկու հի-
 մանց վրայ հաստատուած ուսումնարանը հար-
 կաւ օրէ օր կպայծառանայ եւ կը մշտնջենա-
 ւորէ: Եթէ Լազարեան ձեմարանը չլինէր, Ռու-
 սաստանի մէջ այս օրուան օրս հինգ վեց հարիւր
 ուսումնական եւ ուսումնասէր, եռանդուն եւ
 խօսք հասկըցող անձանց եւ երիտասարդաց
 տեղը՝ պիտի ունենայինք հինգ վեց հարիւր
 տգէտ եւ ցուրտ, ուսման ու կրթութեան ամէն
 տեսակ պտուղներէն զուրկ մնացած մարդիկ:
 Ձենք ուզեր եւ չենք կրնար ըսել՝ թէ այն ձե-
 մարանը *ամենեւին* կարօտ չէ աւելի բարեկար-
 գութեան, եւ արդէն հասած է իւր նպատա-
 կին. բայց *երկրորդական* բարեկարգութիւնն
 այնպիսի բան է որ եթէ յանկարծ այսօր պա-
 կասի եւս որ եւ իցէ ուսումնարանի մը մէջ,
 վաղը դարձեալ կրնայ դուրիլ. բանը այն է որ
 դրամական միջոցներուն կողմանէ նեղութիւն
 չկրէ, եւ մէջի ուսումնական եւ բարոյական
 կարգերը լաւ եւ գովելի լինին: Լազարեան
 ձեմարանին բացուիլը քառասուն տարիէն ա-
 ւելի է, եւ այս միջոցիս ամէն բանի կողմա-
 նէ առաջ գնացածը յայտնի է ամենուն. եւ
 թէպէտ կան ոմանք որ պակասութիւն կրհա-
 մարին այն ձեմարանին որ հայկաբանութեան
 եւ ուրիշ ազգային ուսմունքներու մէջ քաջա-
 վարժ աշակերտներ քիչ ունեցեր է, բայց այս

(*) Մասիս, p. 382:

եւս պէտք է գիտնանք որ Լազարեան ձեմարանին նպատակը եղած է իւր աշակերտներուն զիստորապէս այն ուսմունքներն ու լեզուները սովորեցընել քանի մը տարուան մէջ՝ որ տէրութեան գինուորական եւ քաղաքական պաշտօններուն մէջ մտնելու եւ շուտով առաջ երթալու համար հարկաւոր են, եւ կամ Մոսքուայի ու Փեթրպուրկի համալսարանները մանելու կատարաստեն: Ուստի եւ շատ մեղադրելի չեն աշակերտները՝ եթէ ժամանակ եւ հնարք չունին աւելի հմուտ ըլլալու հայերենի եւ հայկական տեղեկութեանց: Ուրախանանք ուրեմն ազգովիմք, փառք տանք Աստուծոյ, եւ լիաբերան շնորհակալութիւն առ բարերար Հիմնադիրս այն վարժարանին, որ Ռուսաստան բնակող ազգայնոց համար այսպիսի բնդարձակ, հոյակապ եւ բարեկարգ ձեմարան մը պատրաստեր են:

Մուրատեան եւ Ռաֆայէլեան վարժարանաց մէջ տրուած հայկական լեզուի ուսմանը խօսք չկայ. անոնցմէ ելած աշակերտը շատ դժուար է որ այս կողմանէ ազգատեաց լինի, այսինքն ազգային լեզուն, գրականութիւնը, պատմութիւնը առէ կամ արհամարհէ: Բայց այս եւս ճշմարիտ է դժբաղդաբար՝ որ ազգային կրթութիւնը հարկաւ թերի եւ պակասաւոր է անոնց մէջ այսու՝ որ աշակերտաց այն կրթութիւնը տուողները բաժնուած են ազգային կրօնական միութեան կեդրոնէն, եւ օտար կեդրոնի մը վրայ կը պարտին: Սամուէլ Մուրատայ եւ Եղուարդ Ռաֆայէլի առատաձեռնութիւնները այս պատճառաւ այնպէս քիչ պտղաբերութիւն կցուցընեն ազգիս համար որ կարելի է հաւատալ թէ այն երկու ազգասիրաց Ոգիները միշտ տրտում եւ անմխիթար են՝ թէ ինչո՞ւ համար իրենց սերմանած աղէկութիւնը հարիւրին մէկ, հարիւրին կէս, հարիւրին քառորդ անգամ պտուղ չտար ի յառաջադիմութիւն ազգիս: Այն երկու ազգային վարժարանաց կառավարիչները կարծես թէ կմոռնան որ պէտք է իրենց ծանր յանցանք ճանչնան ազգային կրօնական միութենէն զատուած լինելը. բայց նոքա կուգն իրենք գիրենք միշտ այս խաբէութեան մէջ բռնել՝ թէ կարելի բան է Հայու մը հոռովմէական լինել, եւ միանգամայն ազգասէր մնալ: Երկու վարժարաններուն աշակերտներն անգամ շատ լաւ կը հասկընան իրենց վարժապետներուն այս պակաս-

տութիւնը. բայց որովհետեւ իրենք աշխարհականք են, կրօնական եռանդին այնչափ սաստիկ չէ որ հոռովմէական Ոգին հայկական Ոգիէն վեր բռնեն, ուստի առանց իրենց առած դաստիարակութեան սկզբունքը հետեւելու՝ չափաւոր ազգասիրութիւն եւս կցուցընեն:

Փարիզու Հայկազեան վարժարանը մեծամեծ յոյսեր կուտար յառաջադիմութեան ազգիս՝ իբրեւ այնպիսի ուսումնարան մը՝ յորում ազգային հոգին առանց որ եւ իցէ դժուարութեան պիտի ծաղկէր եւ զարգանար: Այն մայրաքաղաքին անթիւ դիւրութիւնները՝ մէջի վարժապետներուն բազմամեայ փորձառութիւնը, կանոնադրութեանցը ազատական եւ միանգամայն ճիշդ լինելը, ազգիս մեծ մասին այն վարժարանին վրայ ցուցուցած համարումն ու սէրը, այնպիսի ապահովութիւններ կուտային որ ամէն մարդ ալ կրէր որ եթէ այս վարժարանն ալ հաստատութիւն չունենայ մեր ազգին մէջ, չենք գիտեր թէ ո՞րք հաստատ պիտի մնայ ու մշտնջենաւորէ: Սակայն Հայկազեան վարժարանը մէկ մեծ պակասութիւն մը ունէր՝ ուրիշ ամէն աղէկութիւնները փրճացընող. եւ այս պակասութիւնն էր՝ մեծագումար դրամագլուխ մը չունենալը որ լինէր իբրեւ վէմ հաստատութեան վարժարանին: Առանց այս դրամագլխոյն, միայն աշակերտաց բերած թոշակը ոչ ապաքէն շարժուն աւազի պէս էր: Թող ըստ ժամանակին չվճարուած թոշակները. երբոր բոլորովին չվճարուող թոշակներ ալ լինին, եւ աշակերտաց թիւը աւելնալու տեղ օրէ օր պակսի՝ զանազան սնտի պատճառներով, ինչպէս կարելի է որ վարժարան մը հաստատութիւն առնու: Տաճկաստանի մայրաքաղաքին հայ բնակիչները գրեթէ միաբերան վկայեցին եւ կրվկայեցին թէ Փարիզու Հայկազեան վարժարանը հարկաւոր էր ազգիս, եւ անոր բաց մնալն ու ծաղկիլը ամենայն կերպով փափաքելի. բայց ափսոս որ չկարողացան հասկընալ թէ այն վարժարանին բաց մնալը ինչո՞վ պիտի լինէր. ուստի եւ մինչեւ ցայժմ զարմացողներ կան մէջերնին թէ ինչո՞ւ համար առաջ չգնաց այն վարժարանը, եւ ինչո՞ւ այնպէս ողբալի կերպով փակուեցաւ: Թող այն հոյակապ վարժարանը ունենար մէկ միլիոն ֆրանքի դրամագլուխ՝ տէրութեան զանձը դրուած, եւ անոր շահովը 30 կամ 40 աշակերտ ձրի սովորեցընէր՝ այն

ոճով որով մինչեւ անցեալ տարւոյն վերջերը առաջ գնաց, անկախ եւ ազատ մասնաւոր յիպոստոններէ եւ մասնաւորաց հակառակութիւններէն. — կրնանք համարձակ ըսել թէ յիրաւի ազգային համալսարան մը կ'դառնար, յորում ազգիս հասարակ դպրոցներուն մէջ կրթուած պատանիներն ու երիտասարդները իրենց ուսմունքը ամէն կողմանէ կկատարելագործէին: Մենք հաստատ զրա՞ծ ենք մտքերնիս որ երբ եւ իցէ պիտի հասկրնան Տաճկաստանի ազգայինները թէ ճրջափ կարօտ են իրենք եւրոպայի մէջ այնպիսի բարեկարգ վարժարան մը ունենալու, եւ պիտի աշխատին որ դարձեալ բանան մէկ վարժարան մը. բայց չենք գիտեր թէ արդեօք ամէն ժամանակ կարող են գտնել այն վարժարանը կառավարելու քաջայարմար անձինք՝ ինչպէս որ այժմ գտեր էին, մանաւանդ թէ ձրի ստացեր էին... Բայց այս կարելորդ նիւթիս վրայէն այսպէս շուտով անցնիլ չենք կրնար. հարկ է որ առանձին յօդուածով մը տեղեկութեղը քննենք տեսնենք թէ Հայկազեան վարժարանը ինչպէս բացուեցաւ, եւ ինչէն ու ինչ կերպով փակուեցաւ:

Թիֆլիզու Ներսիսեան Հոգեւոր Դպրոցին, նմանապէս Զմիւռնիոյ Մեսրոպեան վարժարանին, ոչ հարուստ եկամուտ կպակասի, ոչ գիտուն վարժապետք եւ ոչ խոհական վերատեսուչք. ուստի եւ իրաւամբ կը սպասուին առաջինէն կովկասաբնակ Հայոց համար եւ երկրորդէն Զմիւռնացւոց համար մեծամեծ օգուտներ: Եթէ տարաձայնութեան եւ երկպառակութեան հոգիները բոլորովին հեռանան այնպիսի եռանդուն եւ ազգասէր ժողովրդոց մէջէն, ինչպէս որ կ'յուսանք, ամենեւին տարակոյս չկայ որ այն երկու դպրոցները զիրար կրնան այնպէս կատարելագործուիլ որ իրենց բարեյիշատակ հիմնադիրներուն փափաքը լիով կատարուի:

Խալիպեան Ուսումնարանին վրայ մինչեւ ցայժմ տեսնուած նշաններէն կարելի է գուշակել թէ այս ուսումնարանն ալ իւր նպատակին պիտի հասնի Աստուծով ի դէպ ժամանակի, այսինքն ազգային կրթութիւնը զիրար եւ ապահովապէս ընդունելու յարմար տեղ մը պիտի լինի եւ սա մերազնեայ պատանեաց: Միայն թէ սա եւս կարօտ է հաստատուն եւ մեծագումար զրամազուլիս մը

ունենալու իրեն համար՝ որպէս զի յարատեւէ: Սորա եւս տուած ուսման եւ կրթութեան հիմն է ուղիղ բարոյական, խոհական ազգասիրութիւն, եւ գործնական ուսումն ամենահարկաւոր լեզուաց եւ գիտութեանց, ինչպէս որ տպագիր Յայտարարութենէն եւս կ'ըստենուի:

Աժտէրխանի Աղապապեան վարժարանին վրայ ամբողջ տեղեկութիւն մը չունինք տալուին. բայց այն քաղաքին բարեպաշտ ժողովրդեանը այս տարիներս ցուցուցած մասնաւոր եռանդէն կիմանանք որ քիչ ժամանակէն պիտի մտնէ այն գեղեցիկ յառաջադիմութեան մէջ՝ որում այնքան իրաւացի փափաքանօք կցանկայ:

Ազգային դպրոցներուն վրայ այս ընդհանուր տեսութիւնն որ բրինք, ընթերցողներէն ոմանք մեղադրած կլինին մեզի թէ ինչո՞ւ համար անոնց ամենուն ալ աղէկ կողմերը միայն զիտեր ենք, պակասութիւններուն իբր թէ աչք փակեր ենք: Բայց այն մեղադրողները նախ լաւ պէտք է գիտնան որ մենք զրա՞ծ ենք մտքերնիս թէ ազգերնիս այսօրուան օրս սիրտ առնելու եւ քաջալերութեան կարօտ է, եւ ոչ թէ ողբ ու լաց լսելու պատրաստուած, եւ կամ սիրտ կոտորող խօսքերով ինքզինքը յուսահատութեան վտանգին մէջ ձգելու ըստիպուած: Երկրորդ, թող չմոռնան որ ամենայն ազգք եւ ժողովուրդք իրենց յառաջադիմութեան սկիզբները շատ պակասաւոր զըպրօցներ ունեցեր են՝ որ հետ զհետէ կարգի կանոնի եկեր են. ինչ իրաւամբ կպահանջեն որ միայն մեր ազգին դպրոցները մէկէն ի մէկ ամէն տեսակ աղէկութիւն եւ կատարելութիւն ունենան: Այդպիսի պահանջմունքը՝ միայն պահանջողներուն չափազանց ազգասիրութեամբ կրնայ արգարանալ:

Նոր ատեններս նոր տեսակ մեղադրութիւն մը սկսեր է լսուիլ եւ զրուիլ՝ որ իբր թէ մեր ազգին զաւակացը ուսում եւ կրթութիւն տրուողները հոգեւորականք՝ այսինքն եկեղեցական անձինք՝ պէտք չէ լինին. բայց որովհետեւ այս բանիս պատճառը ինչ եղածը չէ ըսուած, այսինքն չեն ըսած այդ զարմանալի գիւտին հնարողները՝ թէ ինչո՞ւ համար եկեղեցականք պիտի չլինին այսուհետեւ մեր ազգին ուսում տուողները, մեք եւս առաւել իրաւունք ունինք ըսելու անոր ներհակ՝ թէ

բուն եկեղեցականաց կիցնայ ազգային դաս-
տիարակութեան վրայ աշխատելու պարտքը
եւ հոգը: Մենք եւս լաւ գիտենք այն խնդիրն
ու վէճը որ եւրոպայի լուսաւորեալ ազգաց
մէջ քսան տարիէ մը ի վեր ելած է, եւ մին-
չեւ ցայժմ չէ լուծուած, թէ արդեօք տղայոց
կրթութիւնը *գիտուն աշխարհականաց* ձեռքովը
տալու է թէ *գիտուն եկեղեցականաց*: Բայց այս
եւս գիտենք որ եւրոպացւոց խօսքը որ եւ
իցէ եկեղեցականաց համար չէ, այլ միայն
Յիսուսեան կրօնաւորաց (ճիզվիթներուն) եւ
անոնց ոճոյն հետեւող եկեղեցականաց համար
է: Արդ ինչպէս կրնայ յարմարիլ այն խօսքը
մեր ազգին, մինչդեռ ամէնքս ալ կրգանգա-
տինք, կափսոսանք, կցաւինք թէ գիտուն
եկեղեցականներ շատ չունինք որ գիտուն
ժողովուրդներ ալ ունենայինք:

Կերելնայ թէ ամենեւին չեն գիտեր կամ
չեն յիշեր այդ բողոքներն որ եւրոպայի ամե-
նայն քաղաքակիրթ ազգաց լուսաւորութեանը
առաջին պատճառ եկեղեցականներն եղած
են. նոքա հիմներ են գրեթէ բոլոր երեւելի
ուսումնարաններն ու համալսարանները, եւ
նոքա ձեւացուցեր են առաջին անուանի ձե-
մարանները: Յետոյ նոցա աշխարհական ա-
շակերտներն եղեր են անոնք որ համալսա-
րաններուն մէջ գիտուն վարժապետներ եւ
ձեմարաններուն մէջ իմաստուն անդամներ
եղած են: Արդ ինչէն յայտնի է այդ եկեղե-
ցականաց վարժապետութենէն վախճողին՝ թէ
մեր ազգը այն ամենայն ազգերուն բռնած
ձամբէն տարբեր ձամբով կրնայ լուսաւորուիլ:
Ուրիշ բան կ'իկնէր՝ եթէ ըսէր թէ մեր եկե-
ղեցականները բաւական գիտութիւն չունին.

այն ատեն մենք չէինք ըսեր թէ ափսոս որ
աշխարհականաց մէջ ալ սակաւաւոր են ճշ-
մարիտ գիտունները, այլ միայն մեր փափաքը
կ'յայտնէինք թէ ուրեմն աշխատելու է որ գի-
տուն եկեղեցականները աւելի շատնան այսու-
հետեւ մէջերնիս:

Ասով կ'իմացուի թէ ինչ է մեր կարծիքը
այն խնդրոյն վրայ թէ արդեօք ուսումն ու
կրթութիւնը որ տեսակ մարդկանց ձեռքովը
պիտի տրուի տղայոց: Տղայոց կրթութիւն
տուող մարդը պիտի լինի բարեբարոյ, բա-
րեկիրթ, բարեպաշտ, քաղաքավար, խոհեմ
եւ գիտուն. այսպիսի մարդիկ գտիր ինձի,
գիտցիր որ ամենեւին չենք հարցըներ թէ ա-
նոնք եկեղեցական են թէ աշխարհական.
ամենայն ծնողաց կ'բարոզենք եւ կ'ապաշտենք
որ իրենց որդիքը յանձնեն համարձակ անոնց
ձեռքը, եւ գիտնան որ յիրաւի գիտուն եւ
իմաստուն զաւակներ կ'ունենան: Իսկ եթէ ե-
կեղեցականներուն վարժապետութենէն փախ-
չող ու փախցընող ազգասէրները՝ հանեն մեր
դիմացը չարաբարոյ, անկիրթ, ամբարիշտ,
անխոհեմ եւ անկարգ մարդիկ, մենք կ'ըփախ-
չինք ու կ'ըզգուշանանք անոնցմէ՝ թէ եւ գիտ-
նանք որ աշխարհիս ամէն տեսակ գիտու-
թիւններն ունին, եւ ծնողաց եւս համարձակ
կ'ըսենք թէ լաւ է որ ձեր տղաքը առանց ուս-
ման մնան՝ քան թէ այնպիսի անզգամաց ա-
շակերտ լինին՝ ի վնաս անձանց եւ այլոց եւ
ազգիս մերում առհասարակ:

Յաջորդ թերթերուն մէջ կ'տեսնենք թէ ազ-
գային ուսումն ու կրթութիւնը ինչ կ'երպով
պիտի տրուի տղայոց, եւ ինչ տեսակ դպրոց-
ներու մէջ:

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՊԱՏԿԵՐ

Մեր ազգին մէջ ասէնով էի մարդ կար պատկերէ
հասկըցող, վասն զի կարդալ գրել զիցողն ալ էի
եւ. ուսի զարմանք չէ որ *Եղանակ Բիզանդեան* ա-
նունով գրողներուն նշխանակը հարկ համարէր եւ,
ասկեց Բառասուն տարի առաջ, իր գրուածքին հա-
կասը դրած պատկերին բացատրութիւնը եւս տալ.
զարմանք չէ որ գրոց մէջի գրեթէ ասէն պատկերներուն

տակն ալ հարկ կ'իկնէր մեկ երկու տող խօսքով մեկ-
նութիւն մը դնել: Մեզի այնպէս կ'երեւնայ քե այժմ
ազգերնչս գեթ այնչափ վարժեր է գիրք կարդալու որ
մեկ պատկեր մը նշանաւ ալ խորհրդաւոր լինի՝ անոր
նիւղ նշանակութիւնը հասկըցողներ շատ պիտի զր-
նուին: Ինչէն է արդեօք որ ամսագրոյս կողմին վրա
սպուած փոքրիկ պատկերին այնպիսի մեկնութիւններ